

ВІДГУК ОПОНЕНТА

кандидата мистецтвознавства
ПОНОМАРЕНКО Марини Валентинівни
на дисертацію ГО ЦЗІНЮАНЬ

ЖИВОПИС ОЛЕКСАНДРА ЖИВОТКОВА В КОНТЕКСТІ ФІЛОСОФСЬКО-ЕСТЕТИЧНОЇ ТРАДИЦІЇ СХОДУ

*подану на здобуття ступеня доктора філософії за спеціальністю 023
«Образотворче мистецтво, декоративне мистецтво, реставрація» (галузь
знань 02 – «Культура і мистецтво»)*

Актуальність теми дослідження

В епоху глобальної кризи та пов'язаного з цим процесу дегуманізації, мистецтво, покликане виявляти цінність особистості та повертати до позачасових істин, особливо актуально.

Саме на такому мистецтві зосередилася ГО ЦЗІНЮАНЬ, досліджуючи творчість Олександра Животкова, який майстерно інтерпретує історію духовного відродження окремої особистості в контексті різних історико-культурних парадигм, трансформуючи східну естетику через західну художню свідомість та українську ідентичність. Через універсальну мову мистецтва Животков спонукає глядача до рефлексії, як і східні художники, зосереджені на передачі ідеї.

Цінність дисертації ГО ЦЗІНЮАНЬ полягає у відповідності досліджуваної проблематики до глобального запиту світу сьогодення, що потопає у розтиражованому різноманітті безперервного тексту, звуку, відео, анімації... Запиту на тишу, спокій свідомості, здатність до збереження плюральних аксіологій – стан, який стверджують концепти східної філософії через такі важливі постулати дзенської думки та даосизму як «єдність неба та людини», «єдність розуму та речей», «бездіяльність та керування», що втілені, у тому числі, в образотворчому мистецтві.

Попри наявність дослідницьких праць українських мистецтвознавців, присвячених різним аспектам творчості Олександра Животкова та численних робіт з проблематики китайського мистецтва, в дослідженні ГО ЦЗІНЮАНЬ уперше систематизовано велику кількість історіографічного матеріалу та проведено глибокий аналіз творчості українського митця в контексті філософсько-естетичної традиції Сходу.

Усе вищезазначене дозволяє цілком обґрунтовано визнати дисертацію ГО ЦЗІНЮАНЬ та досліджувану у ній проблематику актуальною й науково значущою і відмітити її суттєву цінність для подальшого розвитку сучасного мистецтвознавства.

Обґрунтованість наукових положень, висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертації

Дисертація виконана відповідно до планів роботи кафедри аудіовізуального мистецтва Харківської державної академії дизайну і мистецтв та наукових досліджень за темою «Методологія крос-культурних досліджень аудіовізуальних та візуальних практик», є самостійною роботою ГО ЦЗІНЮАНЬ, що відповідає паспорту спеціальності 023 «Образотворче мистецтво, декоративне мистецтво, реставрація» та має переконливий ступінь обґрунтованості наукових положень і достовірність отриманих результатів:

– *джерельна база дослідження* складається з вітчизняної та зарубіжної наукової літератури із зазначеної проблематики: монографій, наукових статей, каталогів та альбомів виставок (зокрема, *альбоми творів Олександра Животкова*), дисертацій та інших матеріалів з мережі Інтернет українською, англійською та китайською мовами (181 позицій), а також – творів мистецтва (111 позицій);

– *методологія дослідження* включає використання методів компаративного аналізу; принципи аналогії та кореляції як основа порівняльного, типологічного та історико-хронологічного аналізу; метод семіотичного аналізу; методу періодизації. Для вирішення визначених

завдань були використано як загальнонаукові методи (узагальнення, дедукції, індукції, типологізації), так і спеціальні, де основне місце відведено образно-стилістичному аналізу.

– *апробація основних положень дисертації* відбулася шляхом видання публікацій за результатами проведеного дослідження у фахових журналах та матеріалах конференцій; доповідями на міжнародних наукових конференціях.

Наукова новизна одержаних результатів

У ході дослідження було отримано результати, що відзначаються високим рівнем наукової новизни та конкретизуються через наступні позиції: *уперше* досліджено та структуровано історіографію проблеми у межах українських, західних та китайських наукових підходів; виявлено та проаналізоване репрезентативне коло сучасних китайських художників, які у своєму живописі спираються на власні філософсько-естетичні традиції та експериментують із проблематикою взаємодії художніх концептів Сходу та Заходу; узагальнено художні підходи сучасних китайських живописців у напрямках абстракціонізму, мінімалізму та нефігуративного живопису, які є аналогіями творчості Олександра Животкова; здійснено періодизацію творчості Олександра Животкова за критерієм звернення до орієнтальних традицій та концептів у філософсько-релігійних вченнях Сходу; проаналізовано художньо-образний репертуар живопису Олександра Животкова у контексті використання східних мотивів; виявлені та узагальнені особливості авторських орієнтальних ремінісценцій в основних циклах та серіях Олександра Животкова.

Виклад основних положень дисертації в наукових працях, що вийшли друком

Основні положення дисертаційної роботи представлені в **6 публікаціях: 3 у наукових фахових виданнях України (1 одноосібна та 2 – у співавторстві) і 3 публікації – у збірниках матеріалів наукових конференцій.**

Зміст публікацій свідчить про відповідність тематиці дисертації та повноту результатів дослідження, що відповідає вимогам п. 8-9 «Порядку присудження ступеня доктора філософії...», затвердженого Постановою Кабінету Міністрів України від 12 січня 2022 р. №44.

Практичне значення результатів дослідження

Результати дисертації ГО ЦЗІНЮАНЬ мають практичне значення у контексті розвитку сучасних сходознавчих студій та можуть бути використані при розробці навчальних курсів для студентів як з історії мистецтва так і з живопису, композиції, навчальних творчих практик у мистецьких закладах вищої освіти України, а також у практичній роботі працівниками музеїв та галерей при формуванні колекцій. Результати дослідження можуть слугувати як науково-методологічна основа при складанні навчальних посібників для поглибленого вивчення мистецтва Китаю, а також джерелом у дослідницькій діяльності теоретиків і практиків сучасного мистецтва.

Досліджена дисертанткою проблематика має важливий потенціал для подальшого розширення тематики досліджень у напрямі порівняння українського та китайського образотворчого мистецтва.

Оцінка змісту дисертації, її завершеності та відповідності встановленим вимогам

Дослідження ГО ЦЗІНЮАНЬ має логічну структуру, відповідно до якої побудовані розділи та підрозділи і відповідає встановленим вимогам до дисертацій на здобуття наукового ступеня доктора філософії.

Структура та обсяг дослідження відповідають сформульованій меті і завданням. Робота складається з анотації, списку наукових публікацій за темою дисертації здобувачки, вступу, трьох розділів, кожен з яких завершується висновками, загальних висновків, списку використаних джерел (*181 позиція*), додатків А і Б, що включають перелік ілюстрацій (*111 позицій*),

ілюстрації (111 позицій). Загальний обсяг роботи становить 212 сторінок, основний 132 сторінки.

У *вступі* (с. 14 – 20) дисертантка надає загальну характеристику дослідження, обґрунтує актуальність обраної теми, формулює мету та завдання, об'єкт і предмет, надає перелік наукових публікацій. Визначає наукову новизну отриманих результатів та їх теоретичне й практичне значення. Розкриває методологію дослідження, яка базується на компаративістиці та поєднує порівняльний, іконографічний і контекстуальний аналіз творів.

У *першому розділі «Історіографія, джерела та методи дослідження»* (с. 20 – 54) здійснено всебічний аналіз наукових напрацювань українських, китайських та європейських дослідників, присвячених вивченню специфіки розвитку образотворчого мистецтва. Зазначається, що в українських дослідженнях про мистецтво творчість Олександра Животкова розглядається як авангардна за своєю сутністю, що має орієнтальну спрямованість. Більшість категоріальних визначень, до яких апелюють українські дослідники у своїх аналітичних розвідках, тим чи іншим чином акцентують увагу на аспектах художньої новації, креативних пошуках та порушенні усталених канонічних меж. Водночас органічною складовою історіографічного осмислення проблематики виступають дослідження західних учених, зосереджених на філософсько-естетичних традиціях Сходу.

Здійснений аналіз показує, що в ключових західних монографіях та аналітичних студіях тема східної художньої парадигми трактується переважно в евристичному та концептуально-узагальнюючому аспектах. Особливої уваги заслуговують сучасні китайські історіографічні студії, в яких простежується детальний розгляд основоположних філософсько-естетичних концептів, таких як дзен-буддистські, даоські та конфуціанські підходи до мистецтва. У сучасній китайській науковій думці філософсько-естетичний аналіз став невід'ємною складовою комплексного осмислення

розвитку образотворчого мистецтва, що зумовлено активною міжкультурною взаємодією китайського та європейського художніх дискурсів протягом XX–XXI століть.

На підставі здійсненого аналізу виокремлюються основні етапи еволюції досліджуваної проблематики, систематизується джерельна база та визначаються методологічні підходи, які слугують основою для подальшого вивчення зазначеного феномену.

У другому розділі «Роль та місце філософсько-естетичної традиції у живописі сучасних китайських художників: мінімалістичні, абстрактні та нефігуративні підходи» (с. 55 – 86) акцентовано увагу на детальному розгляді ролі та значення філософсько-естетичних традицій у формуванні живописної практики сучасних китайських митців. Спорідненість їх творчих пошуків із образно-пластичною основою мистецтва Олександра Животкова створює методологічні передумови для застосування прийомів аналогічного зіставлення та компаративного аналізу при інтерпретації художнього матеріалу.

Виявлено дві ключові моделі розвитку філософсько-естетичних орієнтирів у сучасному живописі Китаю: напрямок «захід – схід» та, відповідно, «схід – захід». Застосоване методологічне розмежування дозволяє конкретизувати широке й багатозначне поняття «філософської традиції» у сфері образотворчого мистецтва, репрезентуючи його крізь призму художнього втілення основоположних концептів дзен-буддизму, конфуціанства та даосизму в живописних творах художників.

У рамках моделі «захід – схід» на особливу увагу заслуговує творчість таких митців, як Лін Шую (林壽宇), Тан Пінг (譚平) та Шень Фан (申凡), що демонструють адаптацію західноєвропейських художніх підходів до традиційної філософсько-естетичної парадигми Сходу. Їхні роботи

відзначаються синтезом формальних експериментів західного мистецтва із глибинними смислами східної мудрості.

Натомість модель «схід – захід» презентує художників, які, зберігаючи автентику традиційного культурного спадку, інтегрують філософсько-естетичні засади Сходу у загальносвітовий художній дискурс. Серед таких авторів особливе місце посідають Хуан Жуй (黄锐), Чень Веньцзі (陈文骥), Фен Лянхун (冯良鸿) та Чжан Фань (张帆), чия творча практика демонструє глибоке осмислення національної ідентичності у поєднанні з глобальними тенденціями сучасного мистецтва.

У третьому розділі «Орієнтальні мотиви у живописі Олександра Животкова» (с. 87 – 127) детально аналізується прояв східних мотивів у художній практиці Олександра Животкова, які в цілому репрезентують орієнтальні ремінісценції, що пронизують його живописний доробок. У роботі здійснено періодизацію етапів творчості митця, що дозволяє простежити трансформацію його естетичних орієнтирів.

Ранній період творчості, охоплюючи кінець 1980-х — 1990-ті роки, характеризується поступовим рухом у напрямку абстракції та мінімалізму. На цьому етапі формується авторська знаково-символічна мова, котра синтезує західні та східні естетичні підходи, балансує між культурними традиціями двох цивілізаційних полюсів. Завершальним акордом даного етапу, з точки зору східних ремінісценцій, постає «Чорно-біла серія» (друга половина 1990-х рр.), яка підсумовує нефігуративні пошуки художника та відображає серіально-оповідну манеру вираження.

Подальший, так званий «східний» період (2000-і — 2010-і рр.) позначений поглибленим засвоєнням орієнтальних філософсько-естетичних концептів у художній мові Животкова. На відміну від символічного спрямування попереднього етапу, тут активізується авторська «неоархаїка»,

що інтегрує елементи даоської, конфуціанської та дзен-буддистської традицій, переплавляючи їх крізь призму абстрагованої та мінімалістської стилістики. Кульмінацією цього періоду стає цикл творів «До питання про непальську тханку» (2009–2010 рр.), що став результатом подорожі митця до Тибету.

У сучасній фазі творчості (2010-ті — 2020-ті рр.) простежується синтез східних мотивів із розробкою авторської міфопоетичної моделі. Характерною особливістю цього етапу виступає звернення до елементів сюжетно-оповідної композиції. При цьому Животков не відтворює конкретних історій, а формує оповідність на основі алюзій, символічних метафор та узагальнень, спираючись на універсальні культурні коди. Східні філософсько-естетичні традиції виявляються у використанні каліграфічних мотивів та зображально-вербальних елементів. В окремих роботах художник повертається до фігуративної образності, що особливо помітно у творах 2020-х років, де формується виразна тематична лінія. Це свідчить про важливу формально-пластичну еволюцію митця, що відбулася упродовж кінця ХХ — початку ХХІ століття.

Завершальною частиною дисертації є узагальнюючі висновки, які систематизують результати проведеного дослідження, відповідають поставленим завданням, окреслюють наукову новизну роботи та підтверджують досягнення поставленої мети.

Отже, структура дисертації відповідає меті й завданням дослідження, текст та ілюстрації оформлені згідно вимог МОН України та відповідного Положення ХДАДМ до кваліфікаційних праць такого рівня. Обсяг дисертації відповідає нормам, викладеним у «Положенні про порядок присудження наукового ступеня доктора філософії у ХДАДМ».

Представлене дослідження не містить академічного плагіату. Використання ідей, результатів і текстів інших авторів у роботі мають відповідні посилання на джерело з дотриманням встановлених вимог.

Зауваження, дискусійні положення та рекомендації

Поряд із загальною позитивною оцінкою дисертації ГО ЦЗІНЮАНЬ, слід звернути увагу на окремі зауваження і пропозиції:

I. Зауваження:

1. Звертаю увагу на неохайність оформлення тексту дисертації: зустрічаються подвійні та потрійні пробіли між словами, неузгодженість членів речення за відмінком, родом та числом (с. 2, 14, 17, 24, 28, 30, 31, 33, 37, 38, 39, 40 тощо).

2. Оформлення додатку Б – альбому ілюстрацій має недоліки: підписи до творів та самі твори знаходяться на різних сторінках (с. 162 – 163, 163 – 164, 164 – 165, 188 – 189, 189 – 190, 190 – 191, 191 – 192, 193 – 194, 195 – 196 і т.д.).

3. Також, у підписах до творів бракує інформації про місце їх зберігання – назва музею, галереї, країни, за наявності яких дисертація значно виграла би.

4. Назва «Рис.» підходить для технічної графіки, ілюстрації в мистецтвознавчих дослідженнях бажано підписувати «Іл.».

II. Дискусійні положення:

1. У тексті дисертації досить часто використовуються словосполучення «спрощення форми», «спрощення кольору», «спрощення композиції» (с. 16, 34, 70 тощо). В контексті образотворчої лексики безпредметного мистецтва такі формулювання навряд чи доречні, оскільки *узагальнення та стилізація* (ключові прийоми нефігуративу) передбачають високу ступінь лаконізму художньої мови та смаку і не є спрощенням.

III. Рекомендації:

1. Було би доречним глибше проаналізувати **українсько-візантійську складову** у творчості Животкова, яка очевидно вбачається в іконографії та образному ладі його творів. Концептуально збагатити зміст дослідження допоміг би більш ретельний аналіз творів Олександра Животкова з огляду на їх християнський духовний зміст та формальні ознаки сакрального мистецтва: іконографію, індивідуальний словник знаків-символів, які митець використовує для побудови образного ладу композицій (хрест, риба, птах, жінка).

2. У низці авторських знаків-символів Олександра Животкова особливе місце відводиться образу жінки. Дисертантка виявила вплив тибетських тхангк на іконографію жіночих образів Олександра Животкова та дійшла висновку, що художник: «створював образ Божої Матері, у симбіозі з іконологією православної ікони і зображенням тибетських тхангк» (с. 113). Вважаю, що також варто було би розкрити ще один аспект, намічений для дослідження у межах теми дисертації. А саме, ГО ЦЗІНЮАНЬ підкреслює, що «образ жінки, створений Олександром Животковим, сприймається як символ праматері-берегині» (с. 109 – 110) і дане твердження відкриває можливості дослідження цього образу в контексті міфологічної світоглядної моделі, що наблизить до розуміння його генезису в мистецтві східної та західної культур.

Загальний висновок та оцінка дисертації

За своїм рівнем, теоретичною та практичною цінністю, науковою новизною, змістом та оформленням дисертація ГО ЦЗІНЮАНЬ «ЖИВОПИС ОЛЕКСАНДРА ЖИВОТКОВА В КОНТЕКСТІ ФІЛОСОФСЬКО-ЕСТЕТИЧНОЇ ТРАДИЦІЇ СХОДУ» виконана на належному науковому рівні, є завершеним науковим дослідженням та відповідає принципам академічної доброчесності і вимогам «Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої

освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії», затвердженого Постановою Кабінету Міністрів України, від 12 січня 2022 р. № 44, «Про внесення змін до деяких постанов Кабінету Міністрів України з питань підготовки та атестації здобувачів наукових ступенів», затвердженого Постановою Кабінету Міністрів України, від 19 травня 2023 р.

Вважаю, що дисертація ГО ЦЗІНЮАНЬ є самостійною, завершеною та актуальною науковою роботою, а її авторка заслуговує на присудження ступеня доктора філософії за спеціальністю 023 «Образотворче мистецтво, декоративне мистецтво, реставрація» (галузь знань 02 – «Культура і мистецтво»)

Офіційний опонент

кандидат мистецтвознавства зі спеціальності
17.00.05 «Образотворче мистецтво»,
доцент кафедри образотворчого мистецтва
ДЗ «Південноукраїнський національний педагогічний
університет імені К. Д. Ушинського»

Марина ПОНОМАРЕНКО

«16» червня 2025 року